

Slott i våra hjärtan?

Förmodligen är samtliga påståenden sanna i varierande grad för alla slott och alla betraktare. Efter Fastighetsverkets och Riksantikvarieämbetets slottskonferens i september står det i alla händelser klart att det finns ett väldigt engagemang och många åsikter om hur ett slott kan användas.

Kalmar slott var scen för konferensen, den första som detta Nordens finaste renässanspalats hyst i sina salar. I Kalmar har Fastighetsverket nyligen lämnat samarbetet med läns-museet och istället skrivit avtal med kommunen för verksamheten på slottet, där en nytillsatt slottschef nu har egen ekonomi och tillsammans med en slottskommitté ansvarar för drift och verksamhet. Man har alltså bestämt sig för att slottet skall utnyttjas mer – hur det hela utfaller blir spännande att följa för alla som på något sätt har ansvar för slott i Sverige.

Utgångspunkten för diskussionen var att svensk slotts- och herrgårdskultur har kvaliteter som väntar på att upptäckas av en bred publik. Kulturmiljövården har ett ansvar inte bara för bevarandet utan även för att kulturminnen blir tillgängliga, begripliga och spännande för olika slags besökare.

Men är då inte slottet sig själv nog? Varför skall man konstra med levandegörande när huset bäst talar för sig själv där det står? Därför att det inte är så enkelt.

Det är djupt odemokratiskt att inte levandegöra, sade slottsarkitekten i Uppsala Hans Matell. Och tanken utvecklades av förra riksantikvarien Margareta Biörnstad, som beskrev hur hon under ett besök i Florens nyligen guidats runt i palats efter palats där enbart föremålen och konsthistorien lyfts fram. Ingen

*Vad är ett slott?
En stenhög som minner
om forna tiders glans eller
utsugning, beroende på
vilket klassperspektiv
man intar?
En slumrande resurs
för turistindustrin?
En byggnad som avspeglar
alla tider och som bör
nyttjas varsamt, om alls?
Eller en black om foten
som mest kostar pengar och
inte har några tydliga
värden överhuvudtaget?*

brydde sig om att klargöra sammanhangen – varför hade dessa italienska medeltida släkter råd att bygga så fina hus, vilken roll spelade de i samhället och vilken kulturhistorisk betydelse har byggnaderna haft sedan dess?

Sak samma här hemma. Slotten

är för många bara en samling lyx och minnen om höga herrars och damers förehavanden, av föga betydelse för en vardagssvensk idag. Margareta Biörnstad menade att inget kan vara mer fel. I Syd- och Mellansverige hade förr de flesta något slags förhållande till slottet eller herrgården. Slottet var traktens i särklass största arbetsgivare, där infördes nymodigheter inom jordbruk och teknik, det var där nya moden och böcker och byggnadsstilar först dök upp för att sedan spridas över bygd och land. Vi som är ättlingar till alla dessa präster, hantverkare, bagerskor, arrendatorer, statare och mjölkerskor kan finna något som berör oss om man på slotten lyckas förmedla denna historia på ett levande sätt – inte enbart genom utställningar!

En resa i tiden

Vad görs då idag och vilka erfarenheter kan man dra av utländska satsningar? Konferensen hade bjudit in

Kina slott vid Drottningholm byggdes 1763-69 efter ritningar av Carl Fredrik Adelcrantz. År 1989 påbörjades en restaurering under ledning av arkitekten professor Ove Hidemark. Genom restaureringen återfår slottets exteriör sitt ursprungliga utseende. Hela slottsanläggningen vid Drottningholm uppfördes 1991 på världsarvslistan, Unescos förteckning över världens viktigaste kultur- och naturmiljöer.

Slottet Marienburg – Malbork i forna Västpreussen – i dag Polen. Borgen grundlades 1274 av Tyska orden och var från 1309 till 1457 residens för "der Hoch und Deutschmeister". Marienburg byggdes till största delen under 1300-talet. Under Gustav II Adolfs och Karl X:s krig intogs och försvarades Marienburg flera gånger av svenskarna. Slottet restaurerades genomgripande under 1800-talet. Efter andra världskrigets förstörelse har det byggts upp igen.

Marek Stokowski från slottet Malbork i Polen och Michael Beaumont från National Trust i England för att höra något om deras verksamheter. Det blev två helt olika föredragningar som beskrev helt olika sätt att ta sig an levandegörandet.

Marek Stokowski berättade med stor inlevelse om det gigantiska slottskomplexet Malbork (Marienburg) utanför Gdansk i Polen, som består av tre slott med ursprung från medeltiden som Tyska ordens huvudstad, då det var den största medeltida befästningen i Europa. Från och med mitten av 1400-talet tillhörde sedan *det största tegelberget norr om Alperna* kungadömet Polen, för att hamna på preussiskt, senare tyskt, territorium efter delningen av Polen på det sena 1700-talet. Malbork skadades svårt av granater under en tre månader lång beskjutning under andra världskrigets slutskede, men har rest sig ur ruinerna och är restaurerat till tidigare utseende av polska konservatorer och forskare.

Malborks slottsmuseum har idag 130 heltidsanställda förutom 162 guider som visar tolv permanenta utställningar för 375 000 besökare varje år, varav 78 000 utlänningar. I denna enorma verksamhet ingår som en liten del museiläraren Marek Sto-

kowskis skötebarn: *Encounter at the Castle 1480*, Möte på slottet 1480. Det är ett projekt som uppstått ur ett varaktigt samarbete mellan museilärare på Malbork och i Hamburg i Tyskland. Scenariot är följande:

Ungefär 20 tonåringar (tyskar) seglar från Hamburg till Gdansk. De föreställer medeltida gycklare och musiker, hantverkare och handelsmän. Under tre dagar går de därefter till fots till Malbork, och under färden upplever de olika medeltida äventyr.

Samtidigt lever 25 polska ungdomar medeltidsliv på Malbork.

På tredje dagen kommer de tyska resenärerna fram till slottet och hälsas enligt uråldrig sed med bröd och salt. Tillsammans förbereder man sig därefter för den stora marknaden.

Det hela avslutas med en sång, en hymn till samförståndet och freden. Marek Stokowski avslutade sin berättelse med att ställa frågan: Är *Möte på slottet* en meningslös aktivitet bara för att den inte är ekonomiskt lönsam? Värmen och entusiasmen i slutapplåden försäkrade honom om att konferensdeltagarna absolut ville ha utrymme även för ickekommersiella program.

– Det är inte så många männi-

skor som hittills har deltagit i projektet, vi har genomfört tre omgångar i Polen och tre i Tyskland. Men droppen urholkar stenen.

På frivillig grund

Nästa vittnesbörd kom från Michael Beaumont på National Trust i England. Han beskrev vad man inom den organisationen gör för att locka besökare till sina egendomar och vilka riktlinjer som finns för hur kulturminnena exponeras. Det var ett långt kliv från Malbork. National Trust har som mål att inte göra museer av de inköpta slotten, lantegendomarna och parkerna. Istället vårdas illusionen av att ägaren bara gått på en promenad medan besökarna vandrar runt.

National Trusts hela organisation bygger på frivilligt arbete och alla volontärer hålls ihop av ett huvudkontor med 16 regionalkontor. De 400 husen och parkerna drar över 11 miljoner besökare varje år. En grundsten i publikarbetet är medlemskapet – de som en gång betalt sin årsavgift återvänder flera gånger till samma ställe och söker aktivt upp andra National Trust-sevärdheter, inte minst för besök i butikerna och caféerna. Genom medlemskapssystemet utjämnar man

också konjunkturerna och svajningar inom turistindustrin, enligt Michael Beaumont.

Ett antal kriterier måste uppfyllas för att National Trust skall köpa en egendom:

Den skall ha nationell betydelse, vara hotad, utgöra ett samlat kulturminne, ha ett besöksvärde, vara ekonomiskt självbärande och de forna ägarna skall kunna bo kvar efter försäljningen.

Via ett program för marknadsföring och publikarbete lockar National Trust till sig besökarna. Man arbetar med målinriktad reklam, böcker, rådgivning och forskning.

Michael Beaumont berättade att man strävar efter att lägga alla *visitor's facilities*, dvs biljettkiosker, toaletter, butiker och caféer utom synhåll från byggnaden. Detta synsätt har för övrigt en parallell i RAÄ:s egen medeltidsborg Glimmingehus, där inga moderna installationer görs i själva borgen, utan 1900-talet placeras i andra byggnader och lite avsides.

Mät först, handla sedan

Möjligheter och begränsningar var ett av konferensens centrala teman. Fastighetsverkets distriktschef Kerstin Westerlund funderade kring vilka möjligheterna kan vara: I tider

av ökad rörlighet förstärks behoven av kontinuitet. Kulturmiljöerna kan utvecklas utan att andra tillgångar (läs naturresurser) tas i anspråk. Kan man avläsa några synergieffekter av kulturen i samhällsekonomin? Hur tar man vara på ett slott så det inte slits ner om man ökar besökantalet – som National Trusts årliga 11 miljoner i 400 hus eller Malborks 375 000?

Man mäter. Allt går att mäta, även kultur. Det är Torgny Nandorf och Ossian Stiernstrand båda övertygade om. I var sitt inlägg visade de att man kan utveckla ett besöksmål men man måste veta varför man gör det.

– Om ni har bestämt er för att ni faktiskt vill öka besöksantalet för att dra in mer pengar och därmed kunna vårda bättre så måste ni löpa linan ut och ta reda på vad besökarna vill ha. Det går inte att stå bredvid och tänka *Nu kommer packet igen*, man måste ta reda på deras önskemål och anpassa dem till den kulturhistoriska ramen, påpekade Torgny Nandorf från företaget Consultus, som bland annat sysslar med turism och utveckling av turism.

– Ett slott är en alldeles utmärkt utgångspunkt för mätningar, fyllde Ossian Stiernstrand i. Han är forskare på Handelshögskolan i Göte-

borg och har ett förflutet på Sommarland i Skara. Ni har en begränsad mängd besökare och ett begränsat antal utgångar att bevaka! Det är dyrt att göra mätningar men det lönar sig. Har man fog för sina påståenden och önskemål i form av siffror går det mycket bättre att förhandla med till exempel kommunen.

Och Torgny Nandorf fyllde i: Ofta har man för korta perspektiv när man vill sätta igång en verksamhet. Det måste få ta tid att utveckla en produkt, och arrangören bör kunna visa på ett behov innan man ber om tillstånd för att utnyttja slottet. Medeltidsveckan på Gotland är ett bra exempel – genom ett försök i liten skala visar man att projektet går att genomföra och välkomnas, sedan får det växa. Fastighetsverkets Rickard Johansson sammanfattade de båda konferensdagarnas diskussion med att säga att huvudtanken denna gång varit att starta något, inte nödvändigtvis lösa alla frågor. Nu gäller det att samarbeta över gränserna, både myndigheter och arrangörer, och lämna den *mitt- och ditt-politik* som tidigare rått.

– Vi skall ta reda på vad vi vill visa och vad miljöerna tål. Besökaren skall stå i centrum. ■

Eva Albrektson

Kalmar slott – här prövas nya driftsformer och nya verksamheter.